

Стрельбіцька Наталі»

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ КОРПОРАЦІЇ.

Анотація: *аналізується еволюція ризик-менеджменту як складової системи управління транснаціональної корпорації; розглядаються сучасні досягнення у ризик-менеджменті; досліджується категорія «інтегрована система ризик-менеджменту корпорації».*

Ключові слова: ТНК, ризик-менеджмент, ризик, інтегрований ризик-менеджмент.

I. Вступ:

Процес глобалізації, активізація переділу сфер впливу великих транснаціональних компаній дали могутній імпульс до переосмислення методів їх діяльності в умовах ризику. Велика кількість досліджень вітчизняних та закордонних вчених такого процесу як управління ризиком чи ризик-менеджмент дали можливість більш результативніше використовувати наукові досягнення у практичній площині. Так економічну безпеку в умовах глобалізації досліджували О. Білорус, В. Геєць, Д. Лук'яненко, Є. Майовець, В. Нижник, В. Сіденко; діяльність ТНК - Т. Білоус, І. Гладій, Т. Орехова, О. Рогач, В. Рокоча, Л. Руденко-Сударєва, А. Суботіна; управління корпорацією у ризикових ситуаціях - П. Бернстайн, Т. Васильєв, В. Вітлінський, Ф. Епіфанов. Ю. Єрмольєва, В. Лук'янова, А. Маршал, А. Матвійчук, М. Міллер, А. Пігу, В. Розсоха, О. Сохацька, А. Старостіна, О. Таран, О. Ястремська

II. Завдання:

Однак, недостатньо дослідженим залишається процес еволюції ризик-менеджменту ТНК, не існує загальноприйнятого визначення системи управління ризиками транснаціональної корпорації.

Узагальнивши думки науковців, ми вважаємо, що основним завданням ризик-менеджменту як управлінської підсистеми, що реалізовує певну стратегію, спрямовану на розвиток і збільшення вартості корпорації, є нівелювання негативних наслідків та небажаних ефектів від вливу глобальних ризиків на мікро- й макрорівнях.

Незважаючи на суттєве підвищення ролі управління ризиками у системі менеджменту корпорацій, донині не вироблено єдиного підходу до трактування даного поняття, як і нема уніфікованих концепцій та підходів до побудови стратегій управління ризиками в усіх сферах підприємницької діяльності та на всіх видах ринків. Це спонукає теоретиків і практиків до активного наукового пошуку щодо розроблення унікальних, пристосованих до кожного міжнародного ринку й конкретного випадку, практичних методик та підходів

для формування дієвих систем ризик-менеджменту. Такий підхід може базуватися на нині наявній теоретичній базі й практичних напрацюваннях світової науки та фахівців-практиків із міжнародної економіки.

III. Результати:

Досить часто, у науковій літературі, зустрічаються ідентичні визначення ризик-менеджменту, наприклад, у Е. Уткіна, Д. Фролова та Л. Тепмана. Однак, на нашу думку, найповніше суть ризик-менеджменту відображають такі вчені як П. Балашов, В. Гранатуров, С. Єгоров та Л. Тепман.

Систематизувавши різні погляди науковців і практиків, можна стверджувати, що під процесом управління ризиками вони розуміють сукупність методів, які дають змогу певною мірою прогнозувати настання і силу дії ризикових подій та вживати заходів щодо їх зменшення.

Саме через таке трактування виникла й набула поширення парадигма сучасного ризик-менеджменту. Не претендуючи на виведення унікального тлумачення ризик-менеджменту як категорії, що належить лише сфері міжнародного бізнесу, пропонуємо під ним розуміти систему управлінських рішень, базованих на науково обґрунтованих методах їх прийняття з урахуванням специфіки дії глобальних ризиків і особливостей внутрішнього середовища корпорації та її процесів. Таке визначення дає змогу означити головні сфери зовнішнього середовища транснаціональних корпорацій, які потребують посиленої уваги і постійного моніторингу, та передбачає синергетичне поєднання процесів внутрішнього й зовнішнього середовищ корпорації.

Варто зазначити, що в період становлення транснаціонального виробництва, економічну діяльність за кордоном організовували в умовах промислової революції, яка заклала важливі підвалини масового та спеціалізованого виробництва. ТНК та інші комерційні структури здобули істотні переваги у конкурентній боротьбі, що допомогло їм отримувати значно вищі прибутки, особливо через широке використання принципу партнерства, який створював можливості для мобілізації коштів середніх та дрібних вкладників. Дедалі загострювалася боротьба за ринки збуту в національних межах. Вивозячи сировину та продукти її переробки за межі країни виробників, ТНК отримували додаткові переваги завдяки можливості маневрувати і, як результат, змогли краще витримувати світову конкуренцію. Але зростання ризиків на світових ринках призвело до необхідності концентрації управлінських зусиль на гарантуванні стійкості бізнесу та його безпеки, незважаючи на конкурентні переваги корпорацій [1-4].

Залежно від конкретних умов прийняття того чи іншого управлінського рішення під час ведення міжнародного бізнесу, ризик-менеджмент можна розглядати в широкому або вузькому трактуванні. Ризик-менеджмент у широкому розумінні - це мистецтво і наука, які дають змогу приймати рішення щодо забезпечення успішного функціонування будь-якої виробничо-

господарської одиниці в умовах ризику в певному бізнес-середовищі. У вузькому розумінні ризик-менеджмент - це процес, який складається з ідентифікації, оцінки, ранжування, визначення альтернатив управлінських рішень, вибору інструментів управління та моніторингу ризиків підприємства.

У цьому контексті варто відзначити інноваційний підхід О. Мюрермана та У. Окрема [5], ґрунтований на спостереженні динаміки як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ підприємства й розроблення відповідно до результатів спостереження адаптивної системи управління ризиками та процесами прийняття рішень із позиції концепції «небезпечного наближення».

Ця концепція базована на використанні напрацювань інших галузей наукового пошуку, а саме теорії катастроф і економіки ураганів, яку протягом останніх років активно розробляє наукова школа В. Нордхауза [6]. Суть даної концепції у тому, що за сигналами зовнішнього середовища (незвичні зміни економічної кон'юнктури, значні непрогнозовані відхилення таких контрольних показників, як рентабельність, очікуваний прибуток тощо) за допомогою певних методів і методик можна визначити момент та силу впливу певних ризикових подій.

«Небезпечне наближення» - це фактично часова відстань або проміжок часу, що залишився у розпорядженні корпорації до радикальних змін, які будуть спричинені дією глобального ризику. Ключовим аспектом цієї концепції є методика визначення або розпізнавання критичної маси сигналів зовнішнього бізнес-середовища та внутрішнього стану корпорації. Ця методика передбачає наявність системи постійного моніторингу та передбачення загрозливих змін у середовищі в рамках системи управління корпорацією. На нашу думку, така система має бути складовою загальної системи управління корпорації, оскільки постійний моніторинг глобального середовища є однією зі змістових компонент ризик-менеджменту.

Ще від початку процесу транснаціоналізації виробництва та еволюційного розвитку транснаціонального капіталу - у формі створення перших ТНК виділено етапи, пов'язані з формами експансії і напрямками торговельно-виробничої діяльності ТНК, яким характерні різні підходи до управління стійкістю й безпекою бізнесу - прототипи сучасного ризик-менеджменту.

На першому етапі транснаціоналізації діяльності великих промислових корпорацій відбувався процес інвестування передусім у сировинні галузі іноземних корпорацій, який супроводжувався створенням у цих країнах розподільчих і збутових підрозділів інвестуючих корпорацій. Необхідність останнього була викликана, по-перше, тим, що створення власних зарубіжних розподільчих і збутових підрозділів потребувало значно менших інвестицій, аніж створення виробництва; по-друге, негативним впливом нових виробничих потужностей на підприємствах фірми, розташованих у країні-метрополії.

Такий вплив був особливо відчутний у виробництві однорідної або слабо диференційованої продукції. Зокрема, цей чинник стримував зростання

виробничих інвестицій металургійних підприємств, однак підприємства харчової та інших галузей промисловості, що виробляли продукцію під різними товарними марками, охочіше інвестували у створення виробничих підприємств за кордоном. Це підтверджує думку про те, що на різних етапах розвитку ТНК та в різних конкурентних умовах були різні потреби в ідентифікації та управлінні ризиками.

Сьогодні вже достатньо скептично сприймається думка, що розмір корпорацій є найважливішим параметром її діяльності. Так, великі корпорації в сучасних умовах мають могутню фінансову, управлінську і виробничу структуру, що робить їх менш чутливими до економічних криз в тому чи іншому регіоні або країні. Але, як виявилось, уся ця структура не забезпечує в умовах світових економічних криз.

Вітчизняні вчені Т. Васильєва, О. Віденко, А. Спіфанов систематизували підходи до визначення етапів процесу управління ризиками. Не залишилися поза увагою ця проблема і з боку фахівців провідних міжнародних організацій, зокрема найповніше визначення етапів ризик-менеджменту пропонує ЄБРР.

Змістовна сутність ризик-менеджменту спирається на якісний та кількісний аналіз, які переростають згодом у конкретну стратегію і тактику. Однак в аналізованих публікаціях не відображено чіткої схеми побудови ні інтегрованої системи ризик-менеджменту, ні карти ризиків як її складової. Значний доробок із проблем формування системи ризик-менеджменту нагромаджено у такій галузі економічних наук, як фінансовий менеджмент, але явний нахил цієї наукової галузі у бік фінансової діяльності підприємств потребує міждисциплінарних наукових пошуків.

У 1950-1970-х роках увага дослідників була сконцентрована лише на вивченні фінансових ризиків. Фундаментом сучасного фінансового менеджменту стали роботи Г. Марковіца, В. Шарпа, Р. Мертона, Ф. Модільяні, Дж. Літнера. У ці роки дослідження ризику базувалося на портфельній теорії, структурі капіталу, вартості корпорації [7]. Однак на практиці результати згаданих досліджень використали тільки через десятки років, коли винайшли спеціальну техніку, що дало змогу здійснювати складні розрахунки і надійні комунікації.

У 1980-х роках управління ризиками в ТНК зайняло важливе місце на рівні корпоративного управління. До початку 1990-х ризиками управляли окремі працівники, керівники інвестиційних портфелів, трейдери (мікрорівень ризик-менеджменту) або таке управління служило додатковою функцією відділу стратегічного планування чи казначейства.

У середині 1990-х років сформувалася нова філософія управління ризиками на ТНК - "зверху вниз", що називається "ризик-менеджмент на рівні підприємства" (РПМ чи enterprise risk management (firm-wide risk management) -ERM) або інтегрований ризик-менеджмент (IPM чи integrated risk management -IRM) [8].

Наростання глобальних дисбалансів і загроз призвело до посилення у 1990-х роках уваги великих транснаціональних корпорацій до проблем ідентифікації нових типів ризиків і до управління нематеріальними, комерційними та операційними ризиками, а традиційні небезпеки (технологічні аварії, непередбачувані простой через відсутність сировини та ін.) відішли на друге місце. Можна стверджувати, що саме розвиток глобальної економіки та структурні трансформації в ній спричинили еволюцію ризик-менеджменту через виникнення нових загроз для міжнародного бізнесу. Але поряд із цими зовнішніми процесами відбувалась якісна внутрішня трансформація суб'єктів міжнародного бізнесу під впливом бурхливого розвитку теоретичних концепцій менеджменту та суміжних наук.

Ці питання у вітчизняній і закордонній економічній науці розроблені достатньо ґрунтовно. Питання еволюції ТНК досліджують переважно організаційно-управлінському аспекті, де зсуви в галузевій і територіальній структурах корпоративного виробництва часто розглядають як похідні від зміни організаційно-управлінських структур.

Водночас, критичний аналіз теорій ТНК спроможний привести до позитивних результатів у плані розширення і поглиблення наукового пошуку в даній сфері. Це певною мірою здійснено в роботах таких учених: Т. Білоуса, І. Іванова, А. Миронова, П. Хвойника, Г.О. Юданова та ін.

В основі популярних концепцій ТНК лежить залежність між кількісним зростанням закордонних операцій і якісними змінами виробничої й організаційно-управлінської структури. Відповідно до концепції «фазового переходу», що розробили американські вчені Дж. Стопфорд і Л. Іеллс, у міру збільшення в різних країнах кількості зарубіжних філій, їх розміщення і зростання частки міжнародних операцій відбуваються важливі якісні зміни у виробничій та організаційно-управлінській структурі корпорації.

Зокрема, основні положення концепції еволюції «управлінських структур» Дж. Мак-Дональда і Р. Паркера свідчать, що управлінські структури завжди змінюються відповідно до потреб постійно зростаючого географічно розсередженого виробництва і збуту продукції.

На початкових етапах зарубіжна діяльність монополій обмежується експортно-імпортними операціями, продажем ліцензій і передачею технологій у інші країни, що мало впливає на зміни в структурі управління. На наступному етапі здійснюють інвестиції на найважливіших експортних ринках. На завершальному етапі корпорація втілює у життя глобальну стратегію зростання та розвитку, структура корпорації демонструє мобільний підхід до розміщення й організації виробництва, здійснення фінансових і валютних операцій, управління продажем, вивчення ринку тощо.

У свою чергу, такі дослідники, як Дж. Тобін, Г. Марковіц пояснюють міжнародну діяльність ТНК внутрішніми чинниками корпорацій: реакцією на дії конкурентів, диверсифікацією ризиків, ліквідацією неприбуткових сфер

діяльності.

Отже, еkleктичний підхід до дослідження діяльності ТНК спрощено тлумачить явища постійної трансформації їх систем управління. Окремі економісти для пояснення даного феномену використовують дві теорії: циклічну теорію виробництва 3. Вернера та індустріальну організаційну теорію вертикальної інтеграції. Перша краще пояснює 1111 у виробничу сферу, ранню закордонну експансію американських корпорацій і всюди передбачає створення виробничих потужностей. Загальна організаційна теорія, на нашу думку, на сучасному етапі краще пояснює значимість вертикально інтегрованих об'єднань.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що постійна трансформація управлінських підходів у ТНК в цілому та їх систем ризик-менеджменту зокрема, пояснюється тим, що нема єдиної теоретичної бази діяльності ТНК як суб'єкта міжнародного бізнесу.

Слід зважати на те, що відомо ряд зовнішніх чинників, які об'єктивно спричиняють трансформацію підходів до дослідження ТНК і проблематики їх ефективного функціонування - як для країни, котра приймає, так і для ТНК.

Серед основних причин, що викликали зміни в управлінні ТНК, необхідно виділити:

- > розроблення складних систем управління ризиками, що охоплюють інформаційні потоки та лінії звітності від правління до підрозділів підприємства;
- > створення механізмів внутрішнього управління ризиками;
- > поєднання внутрішнього аудиту і ризик-менеджменту;
- > зміни в усвідомленні ризику через корпоративну культуру;
- > введення посади ризик-директора (chief risk officer);
- > поєднання процесів оцінки з позиції контролю за ризиком, корпоративними фінансами, комерційними стратегіями та операціями [9].

У результаті еволюції ризик-менеджменту концепцію статичного управління ризиками, ґрунтовану на ідеї "приспособлення", змінила концепція активного динамічного використання інструментів упередження ризиків і одночасного створення можливостей для збільшення акціонерної вартості в системі управління підприємством.

Концепція активної поведінки базована на точнішій і, в загальному, оптимістичній оцінці перспектив. Використання даної концепції потребує не лише значно більше ресурсів (інтелектуальних і матеріальних), а й адаптування сучасних удосконалених методів адміністративного управління. Особливо корисним таке оперативне реагування буде для мінімізації наслідків неочікуваних ризиків. Частково саме цей аспект спонукав транснаціональні

корпорації до впровадження адаптивного підходу.

Такий підхід передбачає підлаштування під помилки прогнозу і дає змогу в режимі активного управління вирішувати всі протиріччя і розв'язувати суперечки. Головне, чого можна досягти у процесі реалізації адаптивного підходу, - це усунення небезпек негативного впливу тих явищ, що не були або не могли бути взятими до уваги в певний момент часу. Отже, система ризик-менеджменту транснаціональної корпорації має бути гнучкою адаптивною системою прийняття управлінських рішень, що передбачає наявність в арсеналі управлінців досконалих методів і методик їх прийняття та оцінки наявних альтернатив.

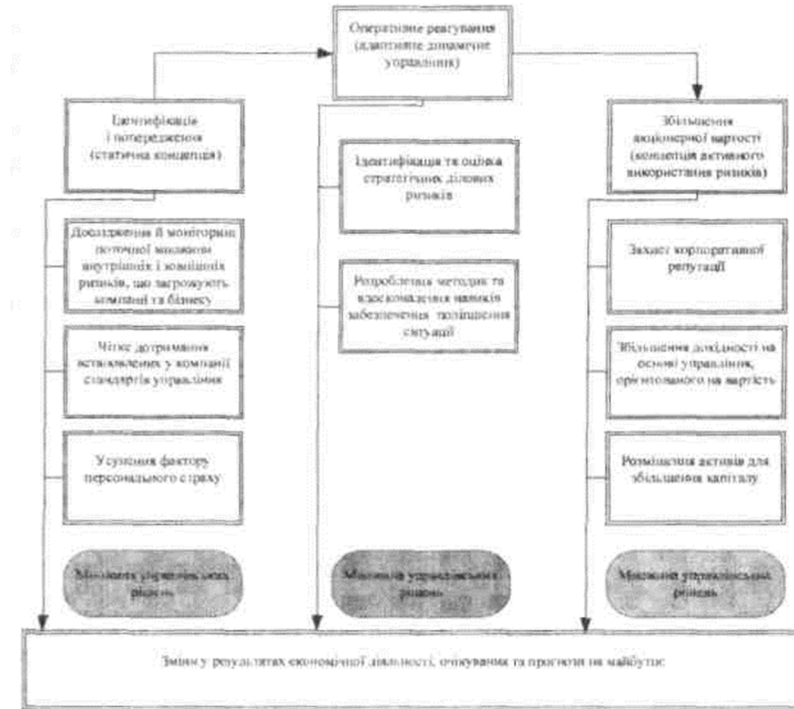

Рис. Система адаптивного управління ризиками [10].

І ще необхідно зазначити, що таку динамічну концепцію сучасного ризик-менеджменту реалізують не як одноразову дію, а як перманентний процес. Згаданий процес активного управління ризиком відбувається паралельно до основної підприємницької діяльності. Нижче на рисунку зображено адаптивну систему управління ризиками у вигляді процесу зі зворотним зв'язком.

Як видно з рисунку, на початковому етапі процес ризик-менеджменту

реалізують традиційним шляхом: вивчають зміни у результатах економічної діяльності, що відбулися за попередній період підприємницької діяльності, досліджують поточний спектр внутрішніх та зовнішніх криз і ризиків, що загрожують підприємству й бізнесу. В результаті цього етапу доповнюють знання, що вже сформувалися до цього часу очікуваннями та прогнозами, їх коригують із урахуванням факторів персонального ставлення менеджерів і працівників до ризику. Все це стає основою зміни традиційного спектру класичних методів прийняття рішень щодо управління та зменшення ризиків.

III. Висновки:

Підсумовуючи, можна виділити основні новітні тенденції ризик-менеджменту:

- 1) створення центрів управління ризиками на найвищому ієрархічному рівні;
- 2) високоякісне перепозиціонування ризик-менеджменту та визнання його з боку більшості керівників суб'єктів міжнародного бізнесу як невід'ємної складової управлінського процесу;
- 3) формування уніфікованих рекомендацій для підприємств певних галузей світового господарства і для конкретних ринків.
- 4) неможливість формування єдиної схеми і правил прийняття рішень у ризикових ситуаціях для всіх суб'єктів міжнародного бізнесу.
- 5) інтеграція ризик-менеджменту в управлінські процеси ТНК.

У цілому сучасний ризик-менеджмент є однією з конкурентних переваг ТИК, і тому його постійно вдосконалюють. Результат еволюції парадигми ризик-менеджменту - перехід від фрагментарної, епізодичної, дещо ізольованої від загальної системи управління до інтегрованої системи управління ризиками [11-12].

Отже, інтегрована система ризик-менеджменту корпорації - це така система управління ризиками, яка пристосовує комерційну діяльність під місію та цілі відповідно до динаміки зовнішнього середовища з урахуванням глобальних ризиків світової економіки. Таку систему називають інтегрованою тому, що вона характерна поєднанням усіх бізнес-процесів корпорації з точки зору їх координації, задля уникнення глобальних загроз у певні моменти часу.

Ризики мають різну природу та джерела походження, що, у свою чергу, зумовлює необхідність поєднання різних підходів до їх аналізу і застосування на підприємстві адекватних методів управління у ризикових ситуаціях. Це можливо лише за реалізації інтегрованого підходу, що передбачає оптимальний компроміс між моделюванням окремих видів ризиків та узагальненням загальної загрози і потребує наявності комплексної системи аналізу та моніторингу різнопланових факторів ризику.

Слід зазначити, що традиційні підходи управління ризиками в ТНК у

минулому допомагали керувати небезпечними факторами, однак масштаби, складність і взаємообумовленість глобальних ризиків змушують їх адаптовувати інтегровані системи ризик-менеджменту.

У вітчизняній літературі приділяється недостатньо уваги системі управління ризиками транснаціональних корпорацій, однак певні кроки на даному шляху вже здійснені.

Так як на вітчизняному ринку присутня велика кількість міжнародних ТНК, дане питання без перебільшення має велике значення для економіки України. Адже від їх стабільної діяльності залежить й економічна, соціальна та екологічна ситуація в країні. Дана проблема є актуальною та потребує подальшого глибшого дослідження науковцями.

Література:

1. Руденко Л. В. Методологія дослідження та бізнес-моделі розвитку транснаціональних корпорацій: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д. е. н.: спец. 08.05.01 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" / Л. В. Руденко. - Київ, 2004. — 32с.
2. Транснациональные корпорации. Учебное пособие / [Орехова Т.В., Макогон Ю.В. та ін.]. - Донецьк: ДонНУ, 2003 - 205 с.
3. Транснаціональні корпорації. Навч. посібник / [Рокоча В., Плотніков О., Новицький В. та ін.]. - К.: Таксон, 2001. - 131 с.
4. Управління міжнародною конкурентноспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: Ч 2 т. - Т. [1 / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін. - К.: КНЕУ, 2006. - 592 с
5. Muermann A. The Near-Miss Management of Operational Risk [Електронний ресурс] / Muermann A., Ulku O.// The Wharton School, University of Pennsylvania, 2002 - Режим доступу до документу (платний): <http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewContentItem.do?contentType=Article&contentId=1659761>
6. Nordhaus William D. The Economics of Hurricanes in the United States [Електронний ресурс] / William D. Nordhaus. - Annual Meetings of the American Association, Boston, Massachusetts, (NBER Working Paper No. W12813. - 2006. - 47 p. - Режим доступу до документа: <http://ssrn.com/abstract=955246>.
7. Гончаров И. Грааль риск-менеджмента / И. Гончаров // Менеджмент и менеджр. - 2005. - № 7-8. - С. 4-8.

8. Бартон Т. Комплексный подход к риск-менеджменту: стоит ли этим заниматься / Бартон Т., Шенкир У., Уокер П.; пер. с англ. - М.: Издательский дом "Вильямс", 2003. - 208 с.
9. Хант Б. Событие момента: настойчивый подъем риск-менеджмента / Б. Хант // Управление рисками / [уклад. Пикфорд Дж. / пер. с англ. О. Н. Матвеевой]. - М.: ООО «Вершина», 2004. - 352 с.
10. Воробьев С. Н. Управление рисками в предпринимательстве / С. Н. Воробьев, К. В. Балдин. - М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2006. - 772 с.
11. Горизонты риск-менеджмента [Электронный ресурс] // Журнал "Риск-менеджмент" - 2007,-Режим доступа до журн.: http://www.riskm.ru/page01_07.htm.
12. Корпоративные риски. All you can't leave behind [Электронный ресурс] / "Франки ин&Грант" - 2003. - Режим доступа до документа: http://www.franklin-grant.ru/ru/news2/data/news_03/2003_12/20031222J71731_td.asp.